

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.7.4>

SPOSOBY REALIZACJI KONCEPCJI „MĘŻCZYŻNA”/„KOBIETA” W POWIEŚCI PAWŁA ZAGRZEBELNEGO „ROKSOLANA”

Liliia Ruskulis

*doktor nauk pedagogicznych, profesor Katedry Języka i Literatury Ukraińskiej Mikołajowskiego
Uniwersytetu Narodowego imienia Wasyla Suchomłyńskiego (Mikołajów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0003-2293-5715
ruskulis_lilya@ukr.net*

Inna Rodionova

*kandydat nauk filologicznych, docent Katedry Języka i Literatury Ukraińskiej Mikołajowskiego Uniwersytetu
Narodowego imienia Wasyla Suchomłyńskiego (Mikołajów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0002-3020-8764
rodiof2015@gmail.com*

Adnotacja. Artykuł bada koncepcje „Mężczyzna”/„Kobieta” użyte przez Pawła Zagrzebelnego w powieści historycznej „Roksolana”.

Wyjaśniono, że obecnie w literaturze naukowej nie ma jednoznacznego zrozumienia pojęcia „koncepcji”, akcentowane są takie niezmiennie cechy: minimalna jednostka ludzkiego doświadczenia w jego idealnej reprezentacji, wyrażona słowem; podstawowe jednostki przetwarzania, przechowywania i przekazywania wiedzy; obecność elastycznych granic semantycznych; koncepcja jest społeczna, podczas gdy pole asocjacyjne warunkuje jej pragmatykę; markowanie kulturowe.

Jako podstawę badania pojęć „Mężczyzna” i „Kobieta” w powieści P. Zagrzebelnego „Roksolana” przyjęliśmy klasyfikację zaproponowaną przez O. Chybyshevę, która zaproponowała wyodrębnienie mikrokonceptów: „zewewnętrzne cechy człowieka”, „wewnętrzne cechy człowieka” i „społeczne cechy człowieka”, które odzwierciedlają wszystkie hipostazy mężczyzny/kobiety: naturalnie fizyczne, fizjologiczne, psychologiczne, intelektualne i społeczno-statusowe itp.

Ustalono, że werbalizacja analizowanych pojęć „Mężczyzna”/„Kobieta” ma specyfikę narodową, co wynika ze specyfiki świadomości etnicznej native speakerów, co znajduje odzwierciedlenie przez pryzmat wskaźników społeczno-aksjologicznych, emocjonalno-ewaluacyjnych, moralnych i etycznych.

Słowa kluczowe: Koncepcja „Mężczyzna”/„Kobieta”, leksem, aspekt koncepcyjny, mikrokoncept, powieść „Roksolana”.

MEANS OF IMPLEMENTATION OF THE CONCEPTS "MAN" / "WOMAN" IN NOVEL ROKSOLANA OF PAVEL ZAGREBELNY OF PAVLO ZAGREBELNY

Lilia Ruskulis

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of the Ukrainian Language and Literature,
V. O. Sukhomlynsky Mykolaiv National University (Mykolaiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-2293-5715
ruskulis_lilya@ukr.net*

Inna Rodionova

*Candidate of Sciences in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language and Literature, V. O. Sukhomlynskyi
Mykolayiv National University (Mykolaiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0002-3020-8764
rodiof2015@gmail.com*

Abstract. The article examines the concepts of "Man"/"Woman" used by Pavel Zagrebely in the historical novel "Roksolana".

Was found that currently there is no unambiguous understanding of the term "concept" in the scientific literature, the following invariant features of it are emphasized: the minimal unit of human experience in its ideal form, verbalized with the help of a word; basic units of processing, storage and transfer of knowledge; availability of flexible content boundaries; the concept is social, while the associative field conditions its pragmatics; cultural markedness.

As a basis for the researches of the concepts of "Man" and "Woman" in P. Zagrebely's novel "Roksolana", we chose the classification proposed by O. Chybysheva, who proposed to distinguish micro-concepts: "external characteristics of a person", "internal characteristics of a person" and "social characteristics of a person", which reflects all the hypostases of a man/woman: natural-physical, physiological, psychological, intellectual and social-status, etc.

Was established that the verbalization of the analyzed concepts "Man"/"Woman" has a national specificity, which is determined by the peculiarities of the ethnic consciousness of the language speakers, which is reflected through the prism of social-axiological, emotional-evaluative, moral-ethical indicators.

Key words: "Man"/"Woman" concept, lexeme, conceptual aspect, micro-concept, "Roksolana" novel.

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТІВ «ЧОЛОВІК» / «ЖІНКА» В РОМАНІ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «РОКСОЛАНА»

Лілія Рускуліс

доктор педагогічних наук, професор кафедри української мови і літератури Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (Миколаїв, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-2293-5715

ruskulis_lilya@ukr.net

Інна Родіонова

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (Миколаїв, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-3020-8764

rodiof2015@gmail.com

Анотація. У статті досліджуються концепти «Чоловік»/«Жінка», використані Павлом Загребельним в історичному романі «Роксолана».

З'ясовано, що на сьогодні в науковій літературі немає однозначного розуміння поняття «концепт», акцентовано такі його інваріантні ознаки: мінімальна одиниця людського досвіду в його ідеальному уявленні, вербалізована за допомогою слова; основні одиниці обробки, збереження та передачі знань; наявність гнучких змістових кордонів; концепт є соціальним, при цьому асоціативне поле обумовлює його прагматику; культурна маркованість.

За основу дослідження концептів «Чоловік» та «Жінка» в романі П. Загребельного «Роксолана» нами взято класифікацію, запропоновану О. Чибишевою, яка запропонувала виокремити мікроконцепти: «зовнішні характеристики людини», «внутрішні характеристики людини» та «соціальні характеристики людини», що віддзеркалює усі іпостасі чоловіка/жінки: природно-фізичні, фізіологічні, психологічні, інтелектуальні та соціально-статусні тощо.

Установлено, вербалізація аналізованих концептів «Чоловік»/«Жінка» має національну специфіку, що зумовлена особливостями етнічної свідомості носіїв мови, яка віддзеркалюється крізь призму соціально-аксіологічних, емотивно-оцінних, морально-етичних показників.

Ключові слова: концепт «Чоловік»/«Жінка», лексема, концептуальний аспект, мікроконцепт, роман «Роксолана».

Вступ. На етапі поступу сучасної лінгвістичної науки актуальним на сьогодні стало ознайомлення з такими моделями репрезентації знань і уявлень людини про навколишній світ, як картина світу, фрейм, стереотип, архетип, концепт тощо. Саме центральний термін лінгвокультурології – концепт – є найбільш суперечливим у мовознавстві. Проблеми його визначення, формування та функціонування були в полі зору багатьох українських та зарубіжних лінгвістів, але досі немає однозначного тлумачення. На сьогодні широкому колу дослідників пропонується велика кількість розвідок, присвячених різноманітним проблемам концептології, включаючи інтерпретацію поняття «концепт». Так, Лінгвістичний енциклопедичний словник трактує «поняття (концепт) – явище того ж порядку, що і значення слова, але розглядається в іншій системі зв'язків; значення – в системі мови, поняття – в системі логічних відношень та форм, що досліджуються як в мовознавстві, так і в логіці» (Лінгвістичний енциклопедичний словник). У філософському енциклопедичному словнику концепт подається як «одна з логічних форм мислення на протилежність судженню та висновку, які складаються з понять». Проводиться межа між поняттями, якими користується людство в повсякденному існуванні, та поняттями логіки. Відзначається, що в мисленні народу, або окремо взятої людини поняття постає не шляхом сприйняття та об'єднання притаманних групі предметів однакових ознак, а завдяки тому, що спочатку сприймаються та перероблюються поняття суттєвої властивості речей. Подамо ще декілька визначень поняття «концепт».

Як зауважує А. Залевська «концепт» – це спонтанно функціонуюче в пізнавальній та комунікативній діяльності особистості основне перцептивно-когнітивно-афективне утворення динамічного характеру, «що підпорядковується закономірностям психічного життя людини та внаслідок цього, через ряд певних параметрів, відрізняється від понять значень як продуктів наукового опису з позиції лінгвістичної теорії» (Залевська, 2001: 39).

Науковець О. Селіванова підкреслює, що концепт – «інформаційна структура свідомості, різноструктурна, певним чином організована одиниця пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й позасвідомого» (Селіванова, 2006: 256).

Ф. Бацевич переконує, що концепт – це поняття «у філософії мови, антропоцентричній лінгвістиці, соціолінгвістиці, лексичній та ситуативній семантиці, ідеальний об'єкт, образ, оперативна змістовна одиниця ментального лексикону, пам'яті, в якій втілюються певні культурно зумовлені уявлення носія мови про світ; у мові має певне ім'я, що є втіленням смислів, якими оперує людина в процесах мислення» (Бацевич 2008: 221).

А. Приходько визначає концепт як «складноструктурований феномен, у якому поняттєве начало, проходячи через сито етнопсихологічної оцінки, органічно сполучається з лінгвокультурним» (Приходько, 2008: 55–61).

Досить обґрунтовано, на нашу думку, вважається теорія Ю. Степанова (Степанов, 2001: 3–11), який також підтверджує «шарувасту» будову, а різні шари формуються як результат, «осад» культурного життя різних епох. У більш широкому розумінні структуру концепту вчений вибудовує у вигляді кола, де в центрі розміщено основне поняття, ядро концепту, а на периферії розміщено все те, що додано культурою, традиціями, колективним і особистим досвідом. Таке моделювання концепту, на нашу думку, є фундаментальним, оскільки Ю. Степанов вибудовує власну теорію послідовно, не перекреслюючи, а розвиваючи визнане й апробоване лінгвістами впродовж двох століть, вчення В. фон Гумбольдта та О. Потебні про внутрішню форму слова.

Таким чином, лінгвісти сходяться на думці, що поняття «концепт» доцільно використовувати для «репрезентації світоглядних, інтелектуальних та емоційних інтенцій особистості, відображених у її творіннях – текстах». Концепт – одночасно індивідуальне й загальне уявлення про дійсність. Таке розуміння зближує його з художнім образом, який охоплює в собі загальні й конкретно-чуттєві моменти. Різниця між образом і концептом полягає, по-перше, в тому, що образ – це прямий відбиток дійсності, який ми отримуємо в результаті чуттєвого сприйняття, а концепт – це узагальнений, абстрагований відбиток, опосередкований розумовою діяльністю. По-друге, різниця між цими формами відображення дійсності полягає в тому, що образ – це неподільне відображення цілісного, а концепт – це розчленоване відображення спеціального як частини загального, відображення характеристик сутності предмета.

Основна частина. Метою нашої статті є дослідження лексем на позначення концептів «Чоловік»/«Жінка» в історико-психологічному романі Павла Загребельного «Роксолана», встановлення їх своєрідності. Прикметно, що кожний із історичних романів П. Загребельного містить бодай «кілька цікавих, добре розроблених і соціально й психологічно, змістовних характеристик» (Історія української літератури, 1998: 292). Початковим стимулом для письменника служить внутрішній протест проти несправедливості на його погляд, або й просто непривабливої історичної оцінки – явища, доби, ідеї, особи; прагнення виявити їхнє істинне як на нього значення, дати своє, супротивне історичним стереотипам, уявлення про загадкові постаті й небуденну героїв і героїнь.

У нашому дослідженні концептів «Чоловік» та «Жінка» за романом П. Загребельного «Роксолана» покладатимемося на класифікацію, запропоновану О. Чибишевою, яка запропонувала виокремити мікроконцепти: «зовнішні характеристики», «внутрішні характеристики» та «соціальні характеристики», що віддзеркалює усі іпостасі чоловіка/жінки: природно-фізичні, фізіологічні, психологічні, інтелектуальні та соціально-статусні тощо.

Мікроконцепт «зовнішні характеристики» включає такі концептуальні аспекти: «Зовнішність», «Біологічні характеристики» та «Сексуальна привабливість». Як зазначає Т. Сукаленко, в українській мовній картині світу зовнішність жінки репрезентується шляхом позначення його за такими параметрами: колір шкіри й волосся; будова тіла та зріст; характеристика в опозиції вродлива / невродлива; характеристика в опозиції гарно, зі смаком убрана / неохайно (недоладно) вбрана, нечупарна (Сукаленко, 2010). Аналіз тексту роману П. Загребельного «Роксолана» дозволяє виділити наступні лексеми, що характеризують аспект «зовнішність» концепту «Жінка» (41 лексична одиниця):

1. Риси обличчя (13 лексичних одиниць): *«Якось, блукаючи байдуже між черкешенками і грузинками, дівчатами, чия врода в Царгороді вважалася класичною, султан зненацька зупинився перед одним **ніжним і милим лицем**; Та була спокійна, як завжди, хоч спокій їй давався нелегко, бачив це Сулейман по зблідлому це більше її **обличчю** і стемнілих, аж страшно було дивитися, **її гарно окреслених устах**; Побоявалася, що дівчина збентежить її і розгубиться і видасться ученому синові занадто дикою, але збентежився і розгубився Сулейман – так гордо повелася з ним юна черкешенка, так холодно поглянула на нього своїми **розумними великими очима**, на дні яких залягла нескаламучена, але вже несамовита хтивість; Роксолана сиділа впродовж усього прийому на троні Османів поруч із Сулейманом мовчки, з **сухими очима**...; У султана очі виблигали і байдужі, в султанині – **стражденно-мученицькі**; Могла дозволити собі розкіш **неуваги, величавої знудьгованості, вже не було ляжливо розкритих очей, нависали над ними повіки обважнілі, перлисто-тверді, султаниніні повіки над султанишиними очима**; ... вигляджувала перед дзеркалами ледь помітні **зморшки в куточках очей**».*

2. Колір шкіри та волосся (4 лексичні одиниці): *«**Дивне волосся**, – мовила мовби до самої себе. – Але нічого поза тим; **Цвітом нарциса виблискує лице**, каже, троянди розпускаються на твоїх щоках, каже, фіалками сяють промені очей, каже, **кучеряве волосся в'ється дужче, ніж плющ**; хотів би **сіттю її кучерів** полонити птаху».*

3. Будова тіла та зріст: а) частини тіла (12 лексичних одиниць): *«Султан послав до Хуррем свого лікаря Рамадана, але той не смів бачити султанину, стояв, пильнований гаремним лікарем-євнухом, за шовковою*

запоною, крізь яку недужа подала йому свою **ніжну прозору руку, де імисто синіли тоненькі жили**, ніби далекі ріки її втраченої навіки вітчизни; **Не важили душа, почуття, настрої, все, що сховано від поглядів**, – бачив, лиш її зовнішність – **тіло, голос, погляди, вічне лукавство і ще щось, для чого ще не знайдено слів**; Але перед **полохливим тілом** Роксолани, яке лишалося незмінним упродовж десятиліть, мовби зачароване, ніколи не почувався владним самцем, а мав у собі щось ніби аж рабське; Зовні мовби й не змінювалося ніщо: була так само **тоненька, зграбна, легка**, як і тої ночі, коли приведено її з Ібрагімового дому до султанського гарему; Тоді **геть забула про своє веління, довго купалася в теплій трояндовій воді, вигладжувала перед дзеркалами ледь помітні зморшки в куточках очей, повільно проводила долонями по своїх шовковистих стегнах, милувалася струнками міцними ногами**; б) худя/товста жінка (2 лексичні одиниці): «Плачучи й здригаючись **худенькими плечиками**, упала йому в обійми, і він не знав, що сказати, тільки дихав голосно й часто, збентежений і безпорадний; Я хотів її собі, але глянув і не зміг покласти в постіль. Самі **ребра...**»; в) зріст: висока, низька (1 лексична одиниця): «**Мала** роксоланка зачарувала султана не знати й чим».

4. Характеристика в опозиції вродлива / невродлива (2 лексичні одиниці): «У гаремі була вона мов виклик усім отим буйнотілим, **безмірної вроди** одаліскам, звичайна начебто лицем, з дитячим, ледь задертим носиком, така зграбна вся, що вмістилася б на долоні свого безжального сторожа – кизляр-аги, але мужня, зухвала, повна **незбагненої чарівливості** й неймовірного розуму».

5. Характеристика в опозиції гарно, зі смаком убрана / неохайно (недоладно) вбрана, нечупарна (7 лексичних одиниць): «Дівча не скуте залізом, не прикуте ні до кадриги, ні до нещасних своїх подруг, не світить воно нашим тілом, а **завинуте дбайливо в шовки**, щоб тіло його не втратило ніжності; Йшла за вервечкою своїх закованих у залізо нещасних подруг, йшла вільно, мовби туркєня, у **шовкових широких шароварах, у довгій сорочці барвистого шовку, в зеленому дівочому чарчафі**, який закривав їй обличчя і коси, у **штудерних, із задертими носками ступаннях з позолоченого сап'яну**; Роксолана, сміливо йдучи на злочинне порушення звичаю, відслонила тонкий **яшмак**, щоб показати венеціанцеві обличчя, але й це не подіяло на художника, не скаламутило його спокою; ... **широкі червоні шаровари** ляжливо тріпотіли довкола її ніг».

Аналіз тексту роману П. Загребельного «Роксолана» дозволяє виділити наступні лексеми, що характеризують аспект «зовнішність» концепту «Чоловік» (53 лексичні одиниці):

1. Риси обличчя (18 лексичних одиниць): «Сулейман кривив **тонкі уста в посмішці**; Дивився на Сулеймана, на його сумно схилену на **довгій тонкій шиї голову...**; **Голова довгаста, мов диня**; **Має широке і ледь випукле чоло, очі великі й чорні**. Його **орлиний ніс** трохи завеликий для його обличчя. **Бороду не голить, а тільки коротко підстригає ножицями, вуса має довгі й руді. Шия продовгувата і дуже тонка, очі виліялі і байдужі; В носі, у вухах пучки свого волосся, посивілі брови, ніс загострився, мов османський меч; обличчя мерця; ... жиливу засмаглу шию; його старі очі**».

2. Колір шкіри та волосся (3 лексичні одиниці): «...обличчям **смаглявий**; Шкіра в нього **смаглява, ніби прокопчена димом**».

3. Будова тіла та зріст: а) частини тіла (8 лексичних одиниць): «... як і інші частини його тіла **невідповідне видовжені, незграбні й погано допасовані**; **суху теплу руку**; **Рука була важка і позадлива**; ... що рука султанова **холодна, як лід**; **Холоднорукій**»; б) худий/товстий (2 лексичні одиниці): «**худорлявий і дрібнокостий, постарілий, утомлений, хворий**»; в) зріст (1 лексична одиниця): «на зріст **вищий од більшості інших**».

4. Характеристика в опозиції вродливий / невродливий – лексем не виявлено.

5. Характеристика в опозиції гарно, зі смаком убраний / неохайно (недоладно) вбраний (18 лексичних одиниць): «...**тюрбан** був намотаний до самого верха шапки, білосніжна тканина лягала **рівно, дбайливо, творячи вишукану споруду, величну й тяжку**, що аж наповзала на самі брови; два павині пера на своєму тюрбані прикрасив великими рубінами, знову ж таки підкреслюючи, що не поділяє уподобань свого батька; сам теж **весь у золоті, в широчезних**, до самої землі, важких од **золотого ткання халатах**, у неймовірно високому тюрбані, на якому криваво зблискували **дві нитки рубінів, а ще один рубін, може найбільший у світі, ярів на підмізинці султановім, ніби криваве око**, що втупилося у строкатий дівочий натовп, понуро вишукуючи там нещасних жертв; **тюрбан гнув йому голову**, був, мабуть, важкий, мов каменяка, нависав над світом; султан дивився із свого зеленого прихистку, сидючи на м'якому килимі, розстебнувши **шовковий халат**, ... тільки звичний **тюрбан** гнітив йому голову і великі рубіни сяяли на ньому, наче яскрава кров, що вже лилася під неприступними білими мурами Родосу; султан з'явився в **урочистих шахах, у золотому кафтані чотирирукавному** (два рукави для рук, два для цілування придворним, коли йшов до трону), у ще вищому, ніж звичайно, **тюрбані**, із золотою шаблею при боці, обсіпаною величезними діамантами й рубінами; зиркнув з-під грізного **тюрбана**; Сулейман виходив із Стамбула в **пишноті й блиску**, яких не міг затьмарити навіть рясний дощ; **весь у золоті**; **обгортаючись широким шовковим халатом**; поцілувала його **золоті сандалії**, ... дивував усіх своїм **тюрбаном**, високим, як колона, з двома павиними перами у величезних рубінах».

Мікроконцепт «внутрішні характеристики людини» включає такі концептуальні аспекти: «морально-етичні якості», «емоційно-психологічні характеристики» та «інтелектуальні здібності».

Лексико-семантичне поле «морально-етичні якості» (50 лексичних одиниць) для вираження концепту «Чоловік» уналежнює лексеми на позначення позитивних та негативних рис чоловіка: а) позитивні (11 лексичних одиниць): «Сулейман хотів бути **добрим і щедрим**; ждали **тяжкого гніву султанського**, але Сулейман був **милостивий**; **обдаровував, як ніхто ніколи**; **Звелів спорудити в Стамбулі ще кілька**

мінаретів – **притулків для бідних**; звелів **послати султаниці в дарунок великий рубін** – свій улюблений камінь, і **золоту драбинку**, щоб сідати на коня або верблюда; ... засміявся і **нагородив старого гаманом золота**; Султан щодня скликав диван, **обсипав милостинями відважних**, велів **обгортати їх золотими кафтанами, роздавав ярлики; щедро обдарував** обох і за звичаєм похвалив майбутнього зятя»; б) негативні (39 лексичних одиниць): «Сулейман спокійно споглядав ті **жорстокості**, так ніби вважав, що в покараннях потрібна не тільки суворість, а й винахідливість, сказати б, витонченість; ... **жорстокість ще винахідливіша за мудрість; звалити, кинути під ноги, погнобити й пригнобити**, інакше погноблений будеш сам; ввіймано переодяженого яничаром посланця до угорського короля за поміччю, поставлено перед султанським диваном, **набито на палю**; Мовчали **поруїновані, спалені міста**, мовчала **сплюндрована земля**, мовчали **вбиті люди – порубані, посічені, задушені, живцем закопані в землю**, мовчали, бо мали уста повні землі, як ті два угорці, що їх закопав Ібрагім уже по взяттю Белграда у **негасимій мстивості й жорстокості**; Не просив, не передавав, щоб прийшла, не став витрачати бодай слово на свою башкадуну, на султаницу, на матір своїх дітей, на ту, що дала йому наступника. **Жорстокий кивок – і все**; Сулейман **неблжно** дивився на ту, яку звав Весняною Трояндою і Повелителькою Віку, яку ще зовсім недавно ставив понад усе, без якої не міг дихати; ... ждали **тяжкого гніву** султанського, але Сулейман був милостивий; Сулейман звелів **задушити кадія** перед військом, щоб показати простим воїнам міру султанської справедливості; Сулейман не **просив своєму зятеві** його грабувань в Анатолії й Сирії; Султан ворухнув пальцем, прокреслюючи в повітрі **поперечну риску**, дільськи миттю кинулися на Ферхада-пашу, вхопили його за руки; **Відрізана голова** мовби промовляла до всіх, хто йшов на прийом до султана: «**Пощади не буде нікому!**»; мабуть, знахабніння зробило його сліпим; **Ворог ворогові не читає коран**; ... брав простори, як жінку, він **гвалтував їх, весь світ** довкола нього мав слугувати лиш **знаряддям кари** або ж насолод; ...привезено було до шатра **сім голів угорських прелатів**, які очолювали військо».

Концептуальний аспект «емоційно-психологічні характеристики» представлено такими лексичними рядами (94 лексичні одиниці):

а) стереотипні чоловічі якості:

– ставлення до жінки (42 лексичні одиниці): «... як ставиться султан до жінок... **зачарований** видо-вищем розквітлої Гульфем, поволі підвівся, змахнув кволо рукою; султан теж відчув полохливість її тіла і **не міг стримувати свою пристрасть, не міг ждати, «коли впаде падаюче»**; кинувся в чужу землю, у чужі простори, підкоряючись голосу предків і голосу тих просторів, і довго йому здавалося, що саме в цьому порятунку, але згодом, уперто вдивляючись у могутню течію слов'янських рік, **почув голос інший, жіночий** чи дитячий; Султан **ждав її нетерпляче**, якийсь ніби роззублений, ... він дивився на неї, молився аллахові, плакав без сліз над своєю самотністю, від якої його порятувала ця дивна дівчина, **був уже не султан, не завойовник, а простий мандрівник, поет, мислитель**; ... і знов і знов **вертався до своєї Хуррем**, без якої не міг і дихати, вертався у ночі її голосу, її пісень, її сміху і її тіла, якого ще не знав світ; Зненацька **дика пристрасть** до маленької рабині-роксолани впала на нього, як камінь, **придушила й пригнітила, він стогнав, корчився, пручався, а вивільнитися не міг** – навпаки, мовби з охотою підкорявся цьому солодкому тягарю; Султан мав бути повелителем гарему. **Не він падає до ніг жінці жінки плазують коло його священних стоп; Видавалася йому єдиною щирою душею на світі**; сповнювало його похмуру Душу **гордістю незнанною і безмірною вдячністю до цієї жінки; розхил її єдиних на світі уст видався йому дорожчим за всі його перемоги, за безмір покорених просторів, могутнішим за велетенську державу**. Здолати міг найгрізніших ворогів, та тільки не самого себе, не **своє поклоніння перед цією жінкою**; Здобув тільки земель, а **єдиної жінки не зміг утримати**; ...був несправедливий до своєї Хуррем і жорстокий; Тоді лиш збагнув, що для нього Хасекі. **Волів би втратити імперію, все на світі, ніж свою загадку Хуррем Хасекі**»;

– прагнення продовження та збереження роду (2 лексичні одиниці): «...**витоптуючи своїм залізним військом півсвіту, сам султан завжди керувався неписаним правом збереження життя, незнищеною силою інстинкту, пожадання тілесного, яке, зрештою, веде до продовження роду**»;

– рішучість (1 лексична одиниця): «**Але ж був, мабуть, і рішучий по-своєму, коли вже з перших своїх кроків у Стамбулі дав зрозуміти, що не стане змішувати силу з справедливістю, а розокремить їх без щонайменших вагань і очікувань**»;

б) психічний стан (10 лексичних одиниць): «...**був похмурий, задумливий, дивився на людей недовірливо, не любив базік, задавак, Сулейман був спокійний і байдужий**; Сулейман був завжди **неприсутнне мовчазний**, їв швидко, недбало, обід мав з чотирьох перемін, так ніби квапився і беріг себе для нічних усамітнень із султанишею; ...**про що думає султан, тільки ця молода жінка запрагла це знати й досягла успіху**. Ніхто **ніколи не розумів порухів його серця; став ще маломовніший і загадковіший, ніж давніше**; ...**вічну роздвоєність, невпевненість, вагання** перед прийняттям рішень, внутрішню муку, що не дає йому ні підбадьорити будь-кого як слід, ні налякати, як годилося б у його становищі **можновладця**»;

в) ситуативні емоційно-психологічні характеристики, що фіксують вольове начало в чоловікові:

– сила влади (25 лексичних одиниць): «**В той день, коли став султаном, він відчув, що віднині час належить йому; Володар Віку, тінь бога на землі; Для вашої величності немає неможливого; Сулейман дозволив людям виходити на шлях, цілувати ікони й моці, але за плату**. Гроші мали йти в султанську скарбницю. У Царгороді **султан звелів грецькому патріархові сплатити за реліквії дванадцять тисяч дукатів, коли той не хоче, щоб їх було кинуто в море; мав найвищу владу** в своїй землі, а влада лишалася для нього

незбагненою і загадковою так само, як був загадковий він, султан, для сторонніх очей. **Влада стомлювала й пригнічувала. Нависала над ним, як камінь; сидів перед Ібрагімом твердий повелитель, могутній, всевладний і жорстокий; Сулейман вершив державні справи, радівся з візирами й паішами, карав і милував; Народився і ріс із думкою, що буде єдиним володарем, без суперників; ... султанування, цим прагнув дорівнятися до своїх великих попередників, а може, й перевершити їх; ждав, коли вдарить барабан. Барабан його безсмертя!; Рівним султанові на цім світі не може бути ніхто. Подібним? Так. Коли цього захоче султан; ... великий обряд цілування султанової руки; до ніг Сулейманові кинуть у ці дні ще одне царство; Султан висловив волю; Сулейман знов перемірював простори з своїм велетенським військом, наповнював надра небес грюкотом барабанів, слави і влади, страхітливою величчю своєю жбурляв прах жаху в очі ворогам і самому Марсу; ... мав бути неприступним навіть для неї, тут всемогутній повелитель тільки він єдиний і завжди, і хай вірять у це всі і передовсім він сам».**

– прагнення перемагати ворогів й тримати в покорі підлеглих (10 лексичних одиниць): «Сулейман уже розіслав усім, кого треба було обрадувати або налякати, фетх-наме про те, що **Белград у його руках; Рік тому Сулейман вирушав із Стамбула не знати куди, вирушав з неймовірною пишністю, вів величезне військо, показуючи його столиці, але не називаючи ворога, якому воно мало завдати удару; Дивний султан. Брав тільки те, чого не могли взяти його предки: Белград, Родос, тепер Угорщину. Воював тільки з невірними, хоч, може, й сам ніс у собі їхню кров і найкоханішу жону взяв з них; ... як брав кизилбашські фортеці, як увійшов у столицю шахову Тебріз, як рушив далі шляхами, якими ходив сам Іскандер, як пережив страшно ніч коло полишеного древнього міста Султани; ... Сулейман, оточений хмарами свого непереможного війська, знов вирушив у великий похід, бо султан найбільше думає про землю, найбільше за неї терпить, найбільше для неї трудиться і найбільше може для неї зробити, бо все зло світу перемагається й знищується священною особою султана. І кожна війна, яку веде падишах, теж священна, бо знищення всіх ворожих султанові людей однаково, що доц наспраглу землю; коли його перемога, тоді може царювати далі, коли ж поразка, тоді не варто й жити. Вірив у звиягу, снаги надавав йому останній лист улюбленої Хасекі»;**

– підсвідома жадібність (1 лексична одиниця): «Мандри по землі, яких зазнав уже в дитинстві, викликали **підсвідому жадібність: захопити всю тільки для себе»;**

– могутність (1 лексична одиниця): «**Могутність** султана мала виказуватися вже в пишних титулах, якими розпочиналося послання: «Я, неоціненною, безконечною благістю Всевишнього і великими, сповненими благословення чудесами Глави пророків (якому хай воздається, найнижче поклоніння, купно, як і його дому і його супутникам), Султан славних Султанів, Імператор могутніх Імператорів, роздаватель війнів Хозроям, що сидить на престолах, тінь аллаха на землі, служитель славетних Хоремейн-у-Шерифейн (Мекки і Медіни), місць божественних і священних, де всі мусульмани проголошують обітницю, покровитель і володар святого Єрусалима, повелитель трьох великих городів Константинополя, Адріанополя і Бруси, а рівно й Дамаска, запаху Раю; Тріполі й Сирії; Єгипту рідкості віку і славного своїми радощами; усієї Аравії, Алепа, Араба і Адженна, Діярбекіра, Зулькадрії, Ерзерума чудового, Себаста, Адани, Караманії, Карса, Чилдира, Вана, островів Моря Білого і Моря Чорного, країн Натолії і королівства Румелії, всього Курдистану, Греції, Туркоманії, Татарії, Черкеси, Кабарди, Грузії, благородних племен татарських і всіх інших Орд, від них залежних, Кафи й інших сусідніх міст, усієї Боснії із залежними від неї землями і укріплених місць великих і малих в цих землях, володар, нарешті, безлічі городів і кріпостей, яких зайве наводити й перевозити імена, я, Імператор, втечище правосуддя і Цар Царів, осереддя перемоги. Султан, син султанів султана Селім-хана, сина султана Мехмеда Завойовника, я, по могутності своїй, прикрашений титулом Імператора обох земель і для довершення величі мого Каліфатства прославлений титулом обох морів...»;

– таємничість (2 лексичні одиниці): «...душа Сулейманова лишається для нього **таємничою і закритою так само, як і для всіх інших. Ніхто не знав, що скаже султан сьогодні, що зветь завтра, кого возвищить, кого покарає».**

У концептуальному аспекті «інтелектуальні здібності» виділено лексеми, що описують Сулеймана як чоловіка освіченого, глибоко обізнаного у філософії, поезиці, мовах тощо (8 лексичних одиниць): «з Сулейманом читали Арістотеля по-грецьки. Сперечалися про Платона й Сократа теж по-грецьки; схилився тільки перед мудрістю і вже змалку поринув у вивчення законів; Сулеймана, вихованого на вишуканій перській поезії, на арабському мудрослів'ї; витончений слух повелителя; ... обережно вводячи її у храм справжньої високої поезії, де панував витончений дух, де від простацького каба тюркче лишилося хіба що допоміжне дієслово, а натомість панували слова перські й арабські, де цілі строфи газелей можна було водночас, знаючи прихований поетичний ключ, читати наперемін то по-перськи, то по-арабськи, то й по-турецьки. Він читав їй газелі Ахмеда Паши, їси Неджаті, славетну «Мюретбу» їси Месіхі; ... любить книги й особливо охоче звертається до праць Арістотеля, які читає зі своїми тлумачами по-арабськи. Невтомно вивчає мусульманські релігійні закони і сповіде їх із своїми муфтіями».

Лексико-семантичне поле «морально-етичні якості» (16 лексичних одиниць) опису концепту «Жінка» уналежне лексеми на позначення позитивних та негативних рис жінки: а) позитивні: доброзичливість, ввічливість, щирість, гостинність, щедрість, любов, лагідність; б) негативні: зухвалість, хитрість, передбачливість, упертість, мудро-підступна, злість, кровожерна. Наведемо приклади: «... але доброзичливості їм вистачило ненадовго, бо валіде, бгаючи свої чорні губи, повела, мову про інше; Вона поєднала в собі лагідність звичаїв цивілізованих країн з гостинністю первісних народів. Полонила всіх своєю ввічливістю,

щирістю, чарівливістю в бесіді, даровитістю, щедрістю, любов'ю до наук, мистецтва й розкоші, добротою, чуттєвістю і вдячністю. Йшла до цього довго й тяжко, звідусіль оточена ворогами, беззахисна проти загроз і спокус, позбавлена будь-якої опори, крім власної душі та ще рідних пісень; які нагадували про минуле, про її корені, про народження і походження, ними мовби виліковувала киплячий свій мозок, на який наповзав безум; Окрім розуму й **зухвалості**, гяурка володіла ще незбагненною **хитрістю й передбачливістю**; Хто із смертних мав **зухвалість** зрівнятися з титанами і хто міг зрівнятися?; Мала гяурка, що вперто не скидала свого золотого хрестика з шиї (султанові була приємна ця **упертість**), наважилася навіть розпочати богословську суперечку з своїм повелителем; Зоставалася **мудро-підступною** навіть по смерті; Але коли ж то було? Давно вже не водили до ложниці падишаха наляканих молоденьких рабинь – ходила тільки **ненависна гяурка, зла чарівниця, підступна чужинка**, від якої треба було порятувати не тільки султана, а й усе царство; Якби вона була **підступною й кровожерною**, як зображують її в своїх плітках посли й мандрівники, хіба б не прибрала вже давно, не усунула всі перешкоди для своїх синів?»

Концептуальний аспект «емоційно-психологічні характеристики» (24 лексичні одиниці) представлено такими лексичними рядами:

а) стереотипні жіночі якості (8 лексичних одиниць): «Стояла, знесена над світом, **самотня**, мов храм на площі, як велика джамія, відкрита всім поглядам, **беззахисна, безборонна**, – видно з усіх боків і всім треба подобатися, приваблювати, впокорювати й перемагати своїм існуванням; **Вона ж сама тепер, як трепетання вітру, як перебіск думки в п'яті небутати**, не стане її, а думка житиме, битиметься, злітатиме; Ібрагім розумів, що не може так піти від цієї **загадкової** жінки; А чи стала вона **щасливішою і вільнішою**?; Вона б не сказала про це ніколи й нікому! Мала не тільки власну гордість – цілі покоління незламних людей стояли за нею»;

б) психічний стан (6 лексичних одиниць): «Роксолана – **змучена смертями** синів своїх і страшним відчуттям повільного вмирання власного; І вона – як **зранений звір**; **Знеможена** від дум, **розгублена, безпорадна**, як ніколи досі, з раннього ранку Роксолана йшла в сади гарему, блукала там, уникаючи зустрічей; Та була **спокійна**, як завжди, хоч спокій їй давався нелегко, бачив це Сулейман по зблідлому ще більше її обличчю і стемнілих, аж страшно було дивитися, її гарно окреслених устах»;

в) ситуативні емоційно-психологічні характеристики, що фіксують вольове начало в жінці (10 лексичних одиниць): «На ранок стане він для всіх знов султаном, жорстокосердним повелителем без милості й жалю, і тільки їй дано бачити його іншим, тільки вона змінила його бодай на одну ніч, **стала могутнішою за владу** й за всю імперію. **Ось сила жінки! Ось її влада!**; - Не плач, – втішила її Роксолана. – Мене ніхто не отруїть. Моє тіло відитовхне отруту. Хіба ти не бачиш: воно напнуте, як струна. А коли не тіло, то дух мій відкине все. Хай усі знають про це! **Мій дух! Мій незламний, мій безсмертний дух!**; А чи стала вона **щасливішою і вільнішою**?; Коли безпомічною рабинею потрапила в страшний гарем, мала в собі безмежні запаси **мужності**, але не володіла **силою**. Тепер мала силу, але мужність відібрано дітьми; Мала Хуррем була така **сильна особистість**, що він мимоволі вимушений був визнати існування поряд з собою ще когось; **Всемогутня – і безсила до розпачу**».

У концептуальному аспекті «інтелектуальні здібності» виділено незначну кількість прикладів, які здебільшого позначають мудру, розсудливу жінку (5 лексичних одиниць): «**Та мудрості** її завдано було удару **страшного й непередбачуваного**; але мужня, зухвала, повна незбагненої чарівливості й **неймовірного розуму**; Нарешті **мудрість**, яка була завжди з нею, винесена ще з вітцівського дому, запанувала і стала давати **щедрі плоди**, а плоди мудрості бувають і солодкі, й гіркі; **їй випало випити до дна чашу гіркоти**; Хуррем – це **розум, неупокорений, свавільний, як оті безмежні степи**, з якими вже он скільки віків безнадійно б'ється войовничий народ самої Хафси».

Мікроконцепт «соціальні характеристики людини» включає такі концептуальні аспекти: «сімейний стан», «взаємовідношення з оточуючими людьми», «соціально-значима діяльність», «соціальний статус». Концепт «Чоловік» представлено такими лексичними одиницями (9 одиниць):

1. Сімейний стан (4 лексичні одиниці): «Чи лишив Селім якийсь заповіт своєму **синові**?; ...народила Сулейманові трьох **синів і доньку**; За нього видали **Сулейманову сестру** Сельджук-султанію; ... хлопчик був смаглявий, схожий на свого великого **батька**».

2. Взаємини з оточуючими людьми (2 лексичні одиниці). Наведемо приклад: «**Володар Віку, тінь бога на землі; Рівним султанові на цім світі не може бути ніхто**».

3. Соціально-значима діяльність (3 лексичні одиниці): «**Шістнадцятилітній шах-заде** купив собі **сімнадцятилітнього раба** рідкісних здібностей, знань і властивостей; ... скаже **султан** сьогодні, що зветься завтра, кого возвисить, кого покарає; Близькість до особи **падишаха**, хоч і приховувала в собі постійну небезпеку, водночас сповнювала цих людей **неймовірною тихою**».

До мікроконцепту «соціальні характеристики» концепту «Жінка» уналежнюємо такі лексичні одиниці (38 одиниць):

1. Сімейний стан (16 лексичних одиниць): «**І де твій бог всемогутній і милосердний, що не прийшов на поміч ні тобі, ні твоїй єдиній доньці!**; Не чула й не знала, що народилося дитя, не син, жданий нею, може, ще нетерплячіше, ніж перший, а **донька, донечка, маленьке створіння, біле й кволе, як кошеня, сестричка** малому Мехмедові; тепер над Сулейманом не тяжіла незбагненна влада султанської матері, був вільний у вчинках, міг дозволити собі все, що може дозволити **можновладець**, то ж і повів він свою Хуррем Хасекі до стамбульського кадія в Айя-Софію і урочисто проголосив її своєю **законною дружиною**»;

... іде по Стамбулу не Настася, а Хуррем, султанська жона, баши-кадуна; І хто знає, кому було більше радості в ті найнапруженіші роки їхнього стітвжиття: Роксолані від перемог над султаном чи Сулейманові од поразок перед цією незамінною жінкою?»

2. Взаємини з оточуючими людьми (8 лексичних одиниць): «Давно вже не водили до ложниці падишаха наляканих молоденьких рабинь – ходила тільки **ненависна гяурка**, зла чарівниця, підступна чужинка, від якої треба було порятувати не тільки султана, а й усе царство; Але цій **доньці шайтана** виявилось і цього ще мало; Моя султанио, ця **лахудра** намірилася замінити вас не тільки в султановій постелі, а й на троні!; Селім червоноголовий, як кизилбаши, як ця **відьма з України!**; Його Хуррем, його Хасеки – **ворогиня. Зрадниця**; кричала, що їй несла більше терпіння в Топкапи цю чарівницю, цю **слов'янську відьму**; Ніхто ніколи не розумів порухів його серця, вона це робила щоразу і лякала його своїм ясновидінням, так що іноді й він з острахом поглядав на неї, згадуючи вперті пошепти про те, що Хуррем – **зла чарівниця**».

3. Соціально-значима діяльність (2 лексичні одиниці): «У кривавого султана – **султаниа теж повинна бути кривава!**; кінець збунтованої рабині і про возвеличення усіх тих, хто ждав цього кінця: **валіде, Махідеврн, султанських сестер...**»

4. Соціальний статус (22 лексичних одиниць): «Не могло бути більшого торжества для всього гарему, ніж це **страхотливе падіння тимчасової улюблениці**, що запаморочила султана таємними чарами, і кизляр-ага, як вірний слуга Баб-ус-сааде, як найнеобхідніша належність гарему, мерщій кинувся до покоїв падишаха, щоб принести звідти веління про кінець **збунтованої рабині** і про возвеличення усіх тих, хто ждав цього кінця; **Султаниа в залізному нашийнику!**; Мала **гяурка**, що вперто не скидала свого золотого хрестика з шиї (султанові була приємна ця упертість), наважилася навіть розпочати богословську суперечку з своїм повелителем; в сутінках повертатися туди, щоб жодне чуже чоловіче око не осквернило священної власності падишаха; Султан полюбив її – **уярмлену, понижену, пригнічену. Співбесідниця, сповірниця, знаряддя насолоди, іграшка**. Страждала, рвалася я того приниження і тим жила і, виходить, була щаслива».

Результати та їх обговорення. Аналіз мікроконцепту «зовнішні характеристики» концепту «Чоловік» (53 лексеми) виявив функціонування лексем, які змальовують образ султана Сулеймана: риси обличчя: голова (довгаста, голову голить), лице, обличчя (мерця), чоло (ледь випукле), брови (посивілі), очі (великі, чорні, вилянілі, байдужі), уста (тонкі), шия (продовгувата, дуже тонка, довга, жилава, засмагла), ніс (орлиний), борода (не голить, тонко підстригає) (18 лексичних одиниць). Нами встановлено значну кількість лексем, використаних для опису одягу головного героя. Лексеми на позначення одягу – це переважно назви традиційних турецьких убрань. Особливе місце серед них займає опис тюрбана – головного убору турків, що є символом глибокої ісламської віри. Нами не виявлено аспектів характеристики в опозиції вродливий / невродливий.

Аналіз мікроконцепту «зовнішні характеристики» концепту «Жінка» (41 лексем) демонструє, що в образі Роксолани П. Загребельний уособив найвиразніші риси української жінки – безмірна врода: біле лице (цвіт нарцису), розумні султаншині очі, обважнілі повіки, червоні уста, тонкі брови, дивне кучеряве волосся та гнучкий стан (тонка, зграбна, струнка, крихка) тощо. Особливого значення автор надає опису віку Роксолани, чим показує кожен важко пережитий етап життя спочатку полонянки, як цінного живого товару, а потім султанши, валіде, яка народила Сулейману п'ятеро дітей і «майже сорок років потрясала безмежну Османську імперію і всю Європу» (ГУЛ, 1998: 292). Аналіз лексем на позначення одягу (6 лексем) демонструє переважання назв традиційного турецького вбрання.

Аналіз мікроконцепту «внутрішні характеристики» концепту «Чоловік» (152 лексичні одиниці) виявив функціонування лексем, на позначення жорстокого чоловіка, володаря світу, завойовника (94 лексеми), а також люблячого чоловіка (50 лексем). Аналіз мікроконцепту «внутрішні характеристики» концепту «Жінка» (45 лексичних одиниць) переважають слова на позначення негативних морально-етичних якостей жінки (зухвала, хитра, передбачлива, уперта, мудро-підступна, зла), що дає можливість змалювати, з одного боку, умови виживання (образ Роксолани), з іншого – шляхи знищення суперниці (валіде, Махідеврн). Однак наявними є й лексеми на позначення позитивних морально-етичних якостей (ввічливість, щирість, гостинність, щедрість, любов, лагідність), що змальовують ставлення жінки до коханого та дітей.

Лексико-семантичне поле «морально-етичні якості» (50 лексичних одиниць) для вираження концепту «Чоловік» уналежнює лексеми на позначення позитивних (добррозичливість, ввічливість, щирість, гостинність, щедрість, любов, лагідність) та негативних (гордий, пихатий, жорстокий) рис чоловіка. Лексичне поле опису концепту «Жінка» (16 лексичних одиниць) уналежнює лексеми (добра, щира, лагідна, чесна, гостинна, роботяща, чарівлива, горда, пихата, зухвала, передбачлива, уперта, лицемірна, хитра, мудро-підступна, кровожерна).

Концептуальний аспект «емоційно-психологічні характеристики» чоловіка представлено такими лексичними рядами (94 лексичні одиниці): а) стереотипні чоловічі якості (любов до жінки, прагнення продовження та збереження роду); б) психічний стан (знервованість, нестерпність, рішучість, спокій, байдужість, роздвоєність, невпевненість, вагання); в) ситуативні емоційно-психологічні характеристики, що фіксують вольове начало в чоловікові (суворість, безжальність, сила влади, прагнення до перемоги, величність); жінки – наступними лексичними рядами (24 лексичні одиниці): а) стереотипні жіночі якості: самотність, беззахисність, безоборонність, загадковість, гордість, б) психічний стан: знервованість, нестерпність, безпомічність, беспорядність, розгубленість тощо, в) ситуативні емоційно-психологічні характеристики, що

фіксують вольове начало в жінці: могутня сила жінки, незламний і безсмертний дух, вільна, мужня, сильна особистість; всемогутня і безсила до розпаду.

У концептуальному аспекті «інтелектуальні здібності» виділено лексеми, що описують Сулеймана як чоловіка освіченого, глибоко обізнаного у філософії, поезії, мовах тощо (8 лексичних одиниць). Щодо опису Роксолани виділено незначну кількість прикладів, які здебільшого позначають мудру, розсудливу жінку неймовірного, неупокореного, свавільного розуму (5 лексичних одиниць).

Мікроконцепт «соціальні характеристики людини» концепту «Чоловік» представлений невеликою кількістю лексем (9 одиниць), підкреслює становище чоловіка в мусульманському світі, й зокрема Сулеймана Пишного. Нами досліджено 38 лексем мікроконцепту «сімейний стан», ядром якого виступають лексеми, що об'єктивують жінку, перш за все, як матір, дружину, берегиню домашнього вогнища та гарну господиню (жона (законна дружина), законна жона-кадуна, султанська жона, незамінна жінка, башкадуна), а чоловіка як батька. Периферійними є одиниці, що позначають професійний статус та діяльність, зв'язки з соціумом. Також виділяємо концептуальні ознаки, що виявляються в ставленні до жінки / чоловіка. З метою зображення взаємин жінки з оточуючими людьми використано негативно забарвлені лексеми (ненависна гяурка, темна жінка, донька шайтана, відьма з України; ворогиня, зрадниця, слов'янська відьма, зла чарівниця), що дали можливість зобразити негативне ставлення до бранки-русинки. Лексеми на позначення соціально-значимої діяльності жінки (кривава султанша) змальовують місце жінок у житті могутньої османської держави.

Висновки. Проведені дослідження дають підстави констатувати: концепт – це узагальнене поняття, що включає в себе сукупність уявлень про певний предмет або явище, зумовлених культурно-історичними особливостями; ця лінгвістична одиниця співвідноситься зі свідомістю носія певної мови та відображає мовленнєвий досвід народу. Концепт має такі характеристики: модальність (співвідношення з дійсністю) та емотивність (національно-емоційне забарвлення).

У романі П. Загребельного «Роксолана» констатуємо наявність низки лексем-репрезентантів концептів «Чоловік» та «Жінка», що розкривають їх зміст як ментального утворення. Указані концепти у тексті роману розкриваються через численні описи психічних та емоційних станів чоловіка / жінки, шляхом змалювання їх комунікації тощо. Окрім того, зміст концепту реалізують мовні засоби на позначення зовнішніх характеристик чоловіка та жінки, що функціонують також із метою відображення їх внутрішнього портрета, і є про-явом психологічних характеристик людини.

Історична романістика П. Загребельного є перспективною для дослідження мовної концептосфери, адже використання тих чи інших концептів дозволяє побачити зміни, що відбуваються в менталітеті нації, розкриває широкі горизонти для дослідження загальнолюдських форм мислення, які об'єктивуються в слові.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф. С. Філософія мови: історія лінгвофілософських учень: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2008. 240 с.
2. Загребельний, П. А. Роксолана: роман. Харків : Фоліо, 2002. 685 с.
3. Залевская А. А. Психологический подход к проблеме концепта. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики*. Воронеж : ВГУ, 2001. С. 12–16.
4. Історія української літератури ХХ століття: підручник: у 2 кн. Київ: Либідь, 1998. Кн. 2: Друга половина ХХ ст. / за ред. В.Г. Дончика. 456 с.
5. Лінгвістичний енциклопедичний словник / за ред. В. М. Ярцевої. Москва: Рад. енциклопедія, 1990. 682 с.
6. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
8. Степанов Ю. С. «Интертекст», «интернет», «интерсубъект» (к основаниям сравнительной концептологии). *Известия РАН. Серия литературы и языка* 2001. № 1. С. 3–11.
9. Сукаленко Т. М. Метафоричне вираження концепту ЖІНКА в українській мові: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. 2010. 240 с.
10. Чибышева, О. А. Концепт «Женщина» в русской и английской фразеологии : на материале предметных фразеологизмов, именующих женщину : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Челябинск, 250 с.

References:

1. Batsevych F. S. (2008). *Filosofia movy: istoriia lnhvofilosofskykh uchen: pidruchnyk*. [Philosophy of language: history of linguistic and philosophical students] Kyiv: VTs «Akademiiia» [in Ukraine].
2. Zahrebelnyi, P. A. (2002). *Roksolana [Roksolana]*. Kharkiv : Folio [in Ukraine].
3. Zalevskaia A. A. (2001). *Psikhologicheskyi podkhod k probleme kontsepta [A psychological approach to the problem of the concept]*. *Metodologicheskiye problemy kohnityvnoi lnhvistyky – Methodological problems of cognitive linguistics*. Voronezh : VHU, pp.12–16. [in Russian].
4. Donchuk V.H. (Ed.). (1998). *Istoriia ukrainskoi literatury XX stolittia [History of Ukrainian literature of the century]*. (Vols. 1–2). Kyiv: Lybid [in Ukraine].
5. Yartseva V. M. (Ed.). (1990). *Linhvistychnyi entsyklopedychnyi slovnyk [Linguistic encyclopedic dictionary]*. Moskva: Sov. Entsyklopediia [in Russian].
6. Prykhodko A. M. (2008). *Kontsepty i kontseptosystemy v kohnityvno-dyskursyvni paradyhmi lnhvistyky [Concepts and conceptual systems in the cognitive-discursive paradigm of linguistics]*. Zaporizhzhia : Premier [in Ukraine].

7. Selivanova O. O. (2006). Suchasna linhivistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: a terminological encyclopedia]. Poltava : Dovkillia-K [in Ukraine].
8. Stepanov Yu. S. (2001). «Yntertekst», «ynternet», «yntersub'ekt» (k osnovanyiam sravnytelnoi kontseptolohyy) ["Intertext", "internet", "intersubject" (to the foundations of comparative conceptology)] *Yzvestiya RAN. Seryia lyteratury y yazyka - Izvestiya RAS. Series of literature and language, 1, 3-11* [in Russian].
9. Sukalenko T. M. (2010). Metaforychne vyrazhennia kontseptu ZhINKA v ukrainskii movi [Metaphorical expression of the concept WOMAN in the Ukrainian language] Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho [in Ukraine].
10. Chybysheva, O. A. (2005). Kontsept "Zhenshchyna" v russkoi y anhlyiskoi frazeolohyy : na materyale predmetnykh frazeolohyzmov, ymenuiushchykh zhenshchynu [The concept "Woman" in Russian and English phraseology: on the material of subject phraseological units that name a woman]: *dys. ... kand. fylol. nauk*. Cheliabynsk [in Russian].